

SUN'IY INTELLEKT INTEGRATSIYASI SHAROITIDA INSON KAPITALI RIVOJLANISHINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

*Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqbolli kadrlarni tayyorlash instituti
stajyor tadqiqotchisi*

Nazarova Munira Boboqulovna

Annotatsiya: Ushbu tezisda sun'iy intellekt texnologiyalarini iqtisodiyot va ijtimoiy sohalarga jadal integratsiya qilish sharoitida inson kapitalini rivojlantirishning nazariy va metodologik asoslari tadqiq etilgan. Inson kapitali zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning muhim omili sifatida bilim, kasbiy malaka, kompetensiya, ijodiy qobiliyat, innovatsion fikrlash va raqamli ko'nikmalar majmui asosida tahlil qilingan. Sun'iy intellektning mehnat bozoriga ta'siri, kasb va kompetensiyalar tarkibining o'zgarishi, xodimlarni qayta tayyorlash hamda uzluksiz ta'limga bo'lgan ehtiyojning ortishi masalalari yoritilgan. O'zbekiston sharoitida sun'iy intellektni rivojlantirish inson kapitalining sifatini oshirish, raqamli kompetensiyalarni shakllantirish va innovatsion iqtisodiyot uchun yuqori malakali kadrlar tayyorlash bilan uzviy bog'liq ekanligi asoslangan. Tadqiqot natijasida inson kapitalini rivojlantirishning ta'lim, kasbiy tayyorgarlik, raqamli savodxonlik, innovatsion faollik va uzluksiz malaka oshirishga asoslangan kompleks modeli taklif etilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, inson kapitali, raqamli iqtisodiyot, raqamli kompetensiya, mehnat bozori, innovatsiya, kasbiy malaka, uzluksiz ta'lim, inson resurslari, texnologik transformatsiya.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarning mazmuniga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt texnologiyalarining ishlab chiqarish, ta'lim, tibbiyot, moliya, davlat boshqaruvi va xizmat ko'rsatish sohalariga kirib kelishi mehnat

resurslariga qo'yiladigan talablarni o'zgartirmoqda. Bunday sharoitda mamlakatning raqobatbardoshligi nafaqat tabiiy va moliyaviy resurslarga, balki inson kapitalining sifatiga ham bog'liq bo'lib bormoqda.

Inson kapitali insonning bilimlari, ko'nikmalari, qobiliyatlari, tajribasi, sog'lig'i va mehnat faoliyatida qo'llay oladigan intellektual salohiyatini qamrab oladi. Zamonaviy iqtisodiyotda inson kapitali faqat ta'lim darajasi bilan emas, balki insonning o'z bilimlarini amaliy faoliyatda samarali qo'llay olishi, innovatsiyalarni o'zlashtirishi va o'zgaruvchan sharoitlarga moslashishi bilan ham belgilanadi. Sun'iy intellektning keng joriy etilishi esa inson kapitalining mazmuniga yangi komponentlarni kiritmoqda. Raqamli savodxonlik, ma'lumotlar bilan ishlash, sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish, tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va doimiy ravishda yangi bilimlarni egallash qobiliyati zamonaviy xodimning muhim kompetensiyalariga aylanmoqda [1].

Inson kapitali nazariyasida insonning bilim, ko'nikma va qobiliyatlari iqtisodiy qiymat yaratadigan muhim resurs sifatida qaraladi. Zamonaviy sharoitda inson kapitalining mazmuni yanada kengayib, unga raqamli va texnologik kompetensiyalar ham qo'shilmoqda. O'zbekistonda inson kapitalining nazariy mohiyati va uning davlat hamda jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyatiga bag'ishlangan tadqiqotlarda ta'lim, ilm-fan, kasbiy malaka va mehnat unumdorligi o'rtasidagi bog'liqlik keng yoritilgan. Inson kapitalini rivojlantirish mamlakatning iqtisodiy salohiyatini oshirish, innovatsion jarayonlarni jadallashtirish va aholining farovonligini ta'minlashning muhim shartlaridan biridir. Inson kapitalining asosiy tarkibiy qismlariga bilim, kasbiy ko'nikma, tajriba, sog'liq, ijodiy salohiyat, innovatsion fikrlash va raqamli kompetensiyalarni kiritish mumkin. Ushbu omillarning rivojlanishi mehnat unumdorligining oshishiga va iqtisodiyotning raqobatbardoshligiga xizmat qiladi. Sun'iy intellektning rivojlanishi inson kapitaliga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatadi. Bir tomondan, sun'iy intellekt takroriy va standart operatsiyalarni

avtomatlashtirish orqali inson mehnatining samaradorligini oshiradi. Ikkinchi tomondan, yangi texnologiyalar xodimlardan yangi bilim va ko'nikmalarni talab qiladi. Sun'iy intellekt texnologiyalaridan samarali foydalanish uchun xodim nafaqat o'z kasbini yaxshi bilishi, balki zamonaviy raqamli vositalar bilan ishlash qobiliyatiga ham ega bo'lishi kerak. Shu sababli texnologik rivojlanish inson kapitalini doimiy ravishda yangilab borishni talab qiladi. Bu jarayonni "texnologiya – inson – kompetensiya" uchligi asosida tushuntirish mumkin. Texnologiya qanchalik rivojlangan bo'lsa, insonning undan samarali foydalanish, natijalarni baholash va boshqarish qobiliyatiga bo'lgan talab ham shunchalik ortadi [2].

Sun'iy intellekt sharoitida ta'lim inson kapitalini rivojlantirishning asosiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim tizimi talabaga faqat tayyor bilim berish bilan cheklanmasdan, mustaqil o'rganish, tahlil qilish, muammolarni hal etish va yangi texnologiyalarni o'zlashtirish ko'nikmalarini ham shakllantirishi kerak. Raqamli ta'lim platformalari va sun'iy intellektga asoslangan vositalar individual ta'lim imkoniyatlarini kengaytiradi. Talabaning bilim darajasi va ehtiyojidan kelib chiqib, unga mos topshiriqlar, o'quv materiallari va tavsiyalar berish mumkin. Bu esa ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, zamonaviy mehnat bozori sharoitida "bir marta ta'lim olish" tamoyilidan "butun umr davomida ta'lim olish" tamoyiliga o'tish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xodimlar yangi texnologiyalarni o'zlashtirish, qayta tayyorlanish va malakasini muntazam oshirish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim [3].

Sun'iy intellekt mehnat bozoridagi kasblar va mehnat funksiyalarining qayta shakllanishiga olib kelmoqda. Ayrim standart vazifalar avtomatlashtirilishi bilan bir qatorda ma'lumotlarni tahlil qilish, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellektni boshqarish va innovatsion faoliyat bilan bog'liq yangi kasbiy yo'nalishlarga talab ortib bormoqda. Shu sababli inson

kapitalini rivojlantirish siyosatida xodimlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimi alohida o‘rin egallashi kerak. Ayniqsa, raqamli iqtisodiyot uchun zarur bo‘lgan mutaxassislarni tayyorlash ta‘lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo‘lishi lozim [4].

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sun‘iy intellekt integratsiyasi inson kapitalini rivojlantirish modelini sifat jihatidan o‘zgartirmoqda. An‘anaviy modelda ta‘lim, kasbiy bilim va ish tajribasi asosiy komponentlar hisoblangan bo‘lsa, yangi modelda raqamli kompetensiyalar, texnologik savodxonlik, tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va uzluksiz ta‘lim ham muhim komponentlarga aylanmoqda. Sun‘iy intellekt insonning intellektual faoliyatini to‘liq almashtirish emas, balki uning imkoniyatlarini kengaytirish vositasi sifatida qaralishi maqsadga muvofiq. Masalan, ma‘lumotlarni tezkor tahlil qilish, katta hajmdagi axborotni qayta ishlash, prognozlash va qaror qabul qilish jarayonlarida sun‘iy intellekt inson faoliyatini qo‘llab-quvvatlashi mumkin [5].

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sun‘iy intellekt integratsiyasi sharoitida inson kapitali iqtisodiy taraqqiyotning eng muhim omillaridan biri bo‘lib qolmoqda. Biroq uning mazmuni an‘anaviy bilim va kasbiy ko‘nikmalar bilan cheklanmay, raqamli savodxonlik, texnologik kompetensiya, tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va uzluksiz ta‘lim olish qobiliyati bilan boyib bormoqda. O‘zbekistonda inson kapitalini rivojlantirish uchun ta‘lim tizimini raqamli transformatsiya qilish, zamonaviy kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish, kadrlarni qayta tayyorlash, sun‘iy intellekt bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish va innovatsion muhitni kengaytirish muhimdir. Sun‘iy intellekt insonni to‘liq almashtiruvchi texnologiya sifatida emas, balki insonning intellektual va kasbiy imkoniyatlarini kengaytiruvchi vosita sifatida ko‘rish maqsadga muvofiq. Shu nuqtai nazardan, inson kapitali va sun‘iy intellektning

uygʻun rivojlanishi Oʻzbekistonning raqamli va innovatsion iqtisodiyotga oʻtish jarayonining muhim sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev, Sh. M. (2017). Milliy taraqqiyot yoʻlimizni qatʻiyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga koʻtaramiz. Toshkent: Oʻzbekiston.
2. Saydkulov, N. (2024). “Inson kapitali” tushunchasiga doir tadqiqotlar tahlili: muammo va yechimlar. Tamaddun Nuri jurnali, 9(60).
3. Gʻoyipnazarov, S. B. (2023). Sunʻiy intellektni inson kapitali va mehnat bozoriga taʻsirini ekonometrik baholash. Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali ilmiy elektron jurnali, 2(2), 20–31.
4. Gʻaniyeva, D. (2023). Inson kapitalini oshirishda xodimlarni oʻqitish va rivojlantirishning oʻrni. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot, 1(8).
5. Haydarova, M. Sh. (2024). Inson resurslarini boshqarishda avtomatlashtirish va sunʻiy intellektdan foydalanish: tendensiyalar va taxminlar. Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali ilmiy elektron jurnali, 3(1), 211–221.
6. Ubaydullayev, Gʻ. (2024). Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish konsepsiyalari va strategiyalarini amalga oshirish jarayonlarida inson kapitalini rivojlanish omillari. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil, 2(6), 207–213.
7. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti. (2024). Sunʻiy intellekt texnologiyalarini 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash toʻgʻrisida. PQ-358-son qaror, 14-oktabr 2024-yil.

